

600 вояків і 525 коней. Крім гарматних полків у бригадах існували частини армійської артилерії: два полки важких 152-мм гаубиць та три батареї 107-мм далекобійних гармат з дальністю стрільби 12,7 км. Варто відзначити, що зазвичай гарматні полки діяли у складі й в інтересах своїх бригад самостійно. Важливу роль також відігравали фахові та особисті якості їх командирів. Ці відповідальні посади займали талановиті артилеристи Ярослав Воєвідка, Кирило Карась, Степан Мацькевич, Юліан Шепарович, Володимир Галан, Роман Фріш. Високі бойові якості артилерії Галицької армії особливо яскраво проявилися в Чортківській операції 8-28 червня 1919 р. Коли на український фронт прибула із Франції вишколена, добре озброєна 80-тисячна армія генерала Ю. Галлера і у травні 1919 р. вступила в бої, галицькі корпуси змушені були відступити на південь Тернопільщини. На початку червня Варшава вважала війну закінченою. Але саме тоді Збройні сили ЗУНР здійснили Чортківську наступальну операцію (Чортківську офензиву), про яку військовий історик О. Думін писав: «УГА з великим розгоном відкинула противника далеко на захід, мало що не під самий Львів. Був це дійсно великий подвиг. Як стратегічне твориво, червнева офензива вписала найкращу сторінку в історію УГА і щойно тоді виявилось, який величезний запас моральних сил крила в собі ця невелика, але споєна одним жагучим поривом армія».

Медвідь М.М., д.е.н., професор,
Національна академія Національної гвардії України
Бабенко О.О.,
Державний архів Кіровоградської області

МІНУВАННЯ КІРОВОГРАДА НІМЕЦЬКИМИ ОКУПАНТАМИ ПРИ ВІДСТУПІ У СІЧНІ 1944 Р.

Поряд із засобами цілеспрямованої дії, до яких відносять більшість видів стрілецького, авіаційного, артилерійського та авіаційного озброєння, існують різноманітні засоби невибіркового ураження, до яких відносять різноманітні міни та вибухові пристрої. Прикладом масштабного мінування міста з використанням різноманітного мінно-інженерного обладнання в історії України є мінування міста Кіровограда військами нацистської Німеччини під час боїв у січні 1944 р. Питання розмінування міста після вступу до нього Червоної Армії досі фактично не висвітлено у достатній мірі, хоч уже понад 75 років маємо відповідні архівні джерела. Передусім йдеться про доповідь командування 27-ї окремої інженерної бригади спеціального призначення 2-го Українського фронту, який містить ретельний опис методів підготовки міста ворожими військами до вибуху, а також дій зазначеної бригади з урятування Кіровограда від суцільного руйнування. Щоправда, зазначені

архівні матеріали тривалий час мали різний ступінь обмеженого доступу, оскільки в умовах Других визвольних змагань українського народу відомості технічного характеру та схеми, що містилися в них, мали бути забезпечені від використання «антирадянськими елементами».

Частини 27-ї окремої інженерної бригади спеціального призначення, якою командував полковник М. С. Васильєв, увійшла до м. Кіровоград разом з передовими частинами 2-го Українського фронту. Сапери розпочали інженерну розвідку міста. Вже 8 січня 1944 р., у день звільнення міста від нацистських окупантів, бригада розпочала розмінування Кіровограда.

У результаті розвідки, а також під час власне розмінування, командуванню бригади стало очевидним, що м. Кіровоград було заздалегідь підготовлене до руйнування. При цьому мінування було проведене у великих обсягах. У подальшому припущення саперів підтвердилися. З'ясувалося, що в місті були заміновані усі промислові підприємства, аеродроми, об'єкти залізничної інфраструктури, споруди культурно-мистецьких закладів, урядових та громадських установ і навіть будинки житлового фонду – як у центрі міста, так і на його околицях.

Найбільш важливі підприємства й об'єкти було заміновано великою кількістю вибухових речовин. До числа цих об'єктів, передусім, належали: аеродром, завод «Червона Зірка», Балашівський залізничний міст, електростанція, гребля КРЕС, автомайстерні, залізнична станція з усім господарством тощо. Гітлерівці також залишили замінованими перехрестя вулиць та двори. У передмісті Кушівка, на Кримській вулиці, до вибуху був підготовлений цілий квартал житлових будинків. По місту було знайдено значну кількість різноманітних пристроїв-сюрпризів, встановлених як на підприємствах і громадських установах, так і в житлових будинках.

З огляду на це підрозділами 27-ї окремої інженерної бригади було вжито невідкладні заходи з суцільного розмінування усієї території м. Кіровограда, яке повністю завершилося 31 січня 1944 р.. Загалом у період з 8 до 31 січня саперами було знайдено та знешкоджено 160,6 тонн вибухових речовин різноманітної сили та обсягу.

Мінування міста гітлерівці провадили згідно заздалегідь розробленого плану, цілеспрямовано й централізовано. У якості знаряддя нищення міста були використані насамперед міни, заряди толу, донаріту, авіаційні бомби різних калібрів, артилерійські снаряди. Окрім цього було використано інші види вибухових пристроїв, у деяких випадках навіть гранати. Більшість фугасів, що були встановлені у різних місцях, було розраховано на електричний спосіб підризу. Кожен об'єкт мав складну вибухову мережу, яка була підключена до рубильників розподільчих щитів або до загальної міської освітлювальної мережі. Командування зазначеної 27-ї бригади вважало, що німці розраховували здійснити вибух усіх об'єктів, пустивши електричний струм у загальну електромережу міста від електростанції.

Незначна кількість об'єктів була обладнана під інший спосіб ініціації вибуху. Найчастіше це були так звані «сюрпризи» натяжної або натискувальної дії, або ж різні способи замикання від електрощитка, що здійснювалося від окремого механізму. При цьому система установки фугасів та устрій вибухової мережі давали можливість здійснити вибух не тільки від кіровоградської електромережі, але й від будь-якої іншої, навіть від пересувної електроустановки, що могла знаходитися поза межами міста. Для цього було створено спеціальний відвід. У цьому випадку підриг об'єктів міста міг бути реалізованим, навіть коли б місто вже було зайняте військами Червоної Армії.

Перед відходом з міста частини вермахту встигли здійснити підриг деяких підприємств, що призвело до їх повного або часткового руйнування. Але повністю втілити у життя свій план руйнування міста німцям не вдалося. Причиною цього, очевидно, став швидкий наступ Червоної Армії та загроза оточення нею частин німецьких військ (що зумовило відступ останніх), темпи очищення міста радянськими військами. Проте не тільки зазначене зумовило порятунок міста. Аналізуючи загальновідомі факти про хід Кіровоградської наступальної операції, можемо зробити висновок, що німці мали достатньо часу для виконання робіт із мінування території міста, а отже можливостей запустити пекельні механізми. При вивченні системи мінування з'ясувалося, що попри великий розмах робіт з монтажу вибухових пристроїв та обладнання електричної дії було виявлено низку прорахунків, зумовлену недбалістю виконавців і низькою якістю облаштування вибухової мережі.

Слід відзначити оперативну реакцію радянських інженерних підрозділів, що розпочали розмінування одразу після витіснення гітлерівців з міста, не чекаючи на знищення оточених у безпосередній близькості до Кіровограда німецьких військ. Як наслідок – вже 8 січня 1944 р. було знято детонатори з найбільш потужних фугасів. Завдяки цьому заряди не здетонували під час перших же ударів по місту німецьких бомбардувальників, атаки яких тривали з полудня 8.01.1944 і до ранку 9.01.1944. Як вважало командування 27-ї окремої інженерної бригади спеціального призначення 2-го Українського фронту, ескадрильї Люфтваффе бомбардували місто внаслідок відсутності підригу системи мінування і з розрахунком на її детонацію. Проте, на наш погляд, на даний момент ця версія залишається лише здогадкою.